

LUCHIAN ȘI PICTURILE SALE DECORATIVE DIN 1897 DE LA VILA MATHILDA (BUCUREȘTI)

THEODOR ENESCU

Prima inițiativă cunoscută a lui Luchian de a întreprinde o pictură decorativă murală datează din 13 noiembrie 1896. Atunci înainta primăriei orașului Alexandria o ofertă de a executa întreaga decorație murală a bisericii-catedrale, a cărei construcție fusese de curând terminată. Textul ofertei denotă la tînărul pictor, care debutase propriu-zis public numai cu doi ani înainte, o străduință prealabilă de a se iniția în rosturile specifice ale picturii decorative și în modul de organizare a unei asemenea întreprinderi globale. Pînă la acea dată nu avusese prilejul de a se dedica vreunei picturi decorative. Însă în următorii patru-cinci ani, împins, desigur, și de necesități lucrative, el va căuta mereu astfel de comenzi. Erau ani de continue tribulații financiare (cum arată numeroase documente de notariat), soldate cu pierderi materiale ireparabile. Contractul pentru pictarea bisericii din Alexandria va fi semnat abia la 1 mai 1898, între timp, la 6 septembrie 1897, împreună cu colegul său C. Artachino, încheiase încă un contract pentru decorații murale la biserica din Tulcea, decorații pe care le va executa însă de-abia în 1899. Pînă ce se va dedica vastei lucrări de pictură murală de la biserica din Alexandria, împrejurări de natură familială vor oferi lui Luchian, în cursul anului 1897, primul prilej de a întreprinde o lucrare de pictură decorativă. O verișoară a sa, Mathilda Rădoi, își clădea, începînd din martie 1897, o vilă destul de somptuoasă în București și apela la Luchian pentru decorația murală, care avea să fie executată în vara și toamna aceluși an. Dintre toate rudele, Mathilda Rădoi, cu patru ani mai în vîrstă, a fost una din cele mai apropiate de Luchian, cu care a întreținut ani de-a rîndul statornice legături de prietenie, începînd din prima tinerețe, poate chiar din copilărie. Era fiica ofițerului Gheorghe Luchian, al doilea frate, mai tînăr, al lui Dumitru Luchian, tatăl pictorului, și al Alexandrinei I. Movilă. Două portrete de familie — desenate după fotografii — ale bunicilor materni ai Matildei, executate de Luchian la vîrsta de cca 18 ani, iar verișoarei sale îi va consacra patru portrete: un portret de aparat, de mari dimensiuni, în genul portretelor clasice-academice, realizat prin 1893 (portret pe care l-am publicat în 1969), două portrete-bust în ulei, unul din jurul anilor 1897—1898, altul imediat de după 1900, și unul în pastel, datînd din 1906, faimosul portret intitulat „Pălăria verde”, unul din cele mai bune ale sale. Într-o scrisoare către Virgil Cioflec din august 1903, în care evoca ambianța vieii pe care Mathilda Luchian o avea la Filipeștii de Pădure și traiul încîntător de acolo, Luchian schița în cîteva linii portretul temperamental al verișoarei sale: „Dar am uitat să-ți spun că aci sînt la o verișoară, voioasă și

blîndă, un tip de adevărată romîncă, și care mă îngrijește mai bine ca o soră”. Cunoaștem cîteva acte de notariat ce arată că în mai și în octombrie 1896 Mathilda Rădoi primea de la mama sa, Alexandrina Luchian, suma de 60.000 lei și eventual încă ceva de pe urma arendării moșiei acesteia de la Chitila—Mogoșoaia: erau desigur sume pe care urma să le investească în construirea unei case bucureștene, al cărei plan îl comanda tocmai în acel an și chiar unui prieten al lui Luchian, arhitectul N.C. Michăescu, cu care acesta fusese împreună la studii la Paris (apăreau alături într-o fotografie de acolo, din 3/15 mai 1891, înfățișînd un grup de studenți romîni la serbarea Ligii Culturale). Un alt prieten al lui Luchian, arhitectul Al. Clavel, avea să asiste, pentru părțile decorative, pe N.C. Michăescu. Toate cele ce se cuvin cunoscute în privința arhitecturii vilei Mathilda au fost expuse (în nr. 2/1983 al acestei reviste) cu avizată competență de Maria Marcu, căreia i se datoresc, în cea mai mare parte, salvarea și restaurarea exemplară a acestei case reprezentative bucureștene, casă care are în plus valoarea inestimabilă de a cîuprinde în interiorul ei prima întreprindere de pictură decorativă a unuia din marii noștri pictori. Pînă în anii '50 această lucrare a lui Luchian rămăsese necunoscută; chiar și lui Cioflec, vechiul prieten intim al pictorului, care nu o menționează nici în numeroasele însemnări ce ne-au rămas de la el în vederea unei mai amănunțite biografii pe care intenționa s-o consacre lui Luchian după monografia sa din 1924. Prin 1958 sau 1959, existența acestor picturi avea să iasă la iveală, cînd o cunoștință ce fusese locatar și proprietar al vilei Mathilda, aflînd că mă ocup de Luchian, mă informa că în fosta sa locuință din str. Oțetari se află picturi murale datorate acestuia, dintre care chiar una semnată, și mă conducea într-o zi să le văd, în imobilul supraaglomerat de colocatari. Recunoaștem atunci, pe un fragment dintr-un plafon decorat cu picturi înfățișînd ramuri de trandafiri, semnătura lui Luchian și examinăm, destul de aproximativ, într-o cameră alăturată, cîteva panouri de pictură murală reprezentînd scene de vînătoare și de kermessă flamandă — picturi pe care după cîtva timp le fotografiam obținînd, dată fiind situația lor de atunci, niște copii destul de slabe. Mă mulțumeam deocamdată cu înregistrarea unei noi lucrări de Luchian, amînînd pentru împrejurări mai favorabile cercetarea amănunțită a chestiunii. Între timp, Petre Oprea, pe parcursul merituoselor sale investigații asupra caselor din București decorate de pictori de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, avea să examineze, în circumstanțe mai favorabile, dată fiind degajarea lor, picturile murale din vila Mathilda, publicînd în 1973 (tot în aceas-

tă revistă) un articol în care, cu prea multă generozitate poate, le atribuia pe toate lui Luchian. În felul acesta o operă necunoscută a marelui nostru pictor modern era pusă în circulație, permițând sporirea cunoștințelor asupra primei perioade din activitatea sa. Și implicit se semnală importanța recuperării aceluși imobil pentru patrimoniul nostru artistic, atât de sărac în documente de această natură complexă în măsură a contribui la cunoașterea gustului artistic al unei epoci. Din 1983, cum arătam, pe baza proiectului întocmit de Maria Marcu, din partea D.G.D.A.L., s-a realizat restaurarea vilei Mathilda. Realizare extrem de valoroasă, deoarece aceasta și biserica din Alexandria rămân singurele documente pentru cunoașterea unui aspect semnificativ al primei epoci din activitatea de pictor a lui Luchian. Căci celelalte mărturii ale preocupărilor sale de pictură decorativă — biserica din Tulcea, biserica Brezoianu (ce cuprindea un ansamblu important), casa Funcționarilor Publici (unde colabora tot cu arhitectul N. C. Michăescu), casa Victor Antonescu — sînt astăzi dispărute. Dacă biserica din Alexandria ne aduce mărturia unei angajări într-o vastă decorație de natură religioasă, ansamblul decorativ al vilei Mathilda, astăzi recuperat, vine ca un document al angajării sale într-o decorație de factură laică — operații asupra diversității nete față de care Luchian se arăta, încă din oferta sa din noiembrie 1896 către primăria din Alexandria, a fi pe deplin conștient.

O rudă apropiată ca Mathilda Luchian, cu care pictorul se afla în permanente relații, era firesc să apeleze la sfaturile sale în momentul în care se decisese a-și construi o casă. Că a făcut acest lucru se vede lămurit din faptul că s-a adresat, pentru construcție, unor prieteni ai lui Luchian. Firesc a fost apoi ca să-l asocieze pe acesta pentru operațiile de decorație picturală interioară, care se cuvenea a fi destul de vaste într-o casă ce acorda, conform veleităților stării sociale a comanditarei, o importanță egală spațiilor de reprezentare și celor domestice. Luchian nu s-a putut desigur angaja singur în această operație și-și va fi asociat pe vreunii dintre cei patru colegi mai apropiați, alături de care, în acel an chiar, căuta comenzi de pictură decorativă. Astfel știm că, în martie 1897, Luchian, Vermont, Pascaly și Artachino erau primiți de ministrul Instrucțiunii, G. Mărzescu, pentru a-i solicita angajarea lor la executarea unora din panourile decorative prevăzute pentru noua clădire a Universității din Iași (decorație ce va reveni în cele din urmă lui G. D. Mirea). Pe Pascaly și Artachino, Luchian și-i va asocia în cursul lui 1897 în angajamentele pentru decorarea bisericii din Alexandria. Este foarte plauzibil deci ca pe vreunii dintre acești colegi alături de care urmărea atunci comenzi de artă decorativă să-i fi avut colaboratori la executarea unor părți din ansamblul de pictură decorativă murală de la vila Mathilda. Iarăși foarte plauzibil e ca în conceperea întregului ansamblu Luchian să fi avut un rol preponderent, însă, desigur, nu toate compozițiile sînt de mîna sa; nu credem astfel să fi lucrat nemijlocit la plafoanele din sufragerie și dormitor, afară poate de unele intervenții în detalii. Sigur de mîna sa sînt o parte a decorației florale din plafonul salonului (unde se află și semnătura sa destul de vizibilă) și panourile murale din sufragerie, executate pe o preparație parietală riflată, spre a imita efectul țesăturii tapiseriilor, panouri inspirate de pictura flamandă a secolelor XVII și XVIII, cu subiecte de vînătoare și kermessă (adecvate ambianței unei sufragerii), în vaste peisaje, realizate cu o subtilitate de colorit și atmosferă picturală, cu o gingașă fluiditate de penel, cu o ingenuitate și o finețe

a desenului ce trădează toate, fără tăgadă, ochiul și mîna incomparabile ale lui Luchian, pe care din primul moment le recunoștea cu hotărîtă convingere Paul Gherasim, cînd în mod prea firesc era invitat să examineze picturile decorative din vila Mathilda. Două semnături ale lui Luchian, minuscul caligrafiate, aveau să fie descoperite ulterior pe două din panouri, demonstrînd astfel importanța pe care el însuși o acorda realizării acestor picturi. Intervenția directă a lui Luchian ar mai putea fi recunoscută în vreuna din picturile (din păcate destul de prost conservate) reprezentînd personajele alegorice muzicale într-un ansamblu decorativ scos la lumină recent de după straturi opace de zugrăveală, în nișa salonului — precum și în micul peisaj dintr-un romb central, tot de aici, în partea superioară, în care e reprezentată clădirea unui mic conac de țară, poate cel al familiei Mathildei Luchian de la Chitila—Mogoșoaia, unde Luchian va fi mers adesea. Tot lui i-ar putea fi eventual atribuit și medalionul din holul central de intrare în care apare o corabie pe valurile agitate ale mării. Acuratețea cu care sînt executate toate elementele propriu-zis decorative (ca de pildă reliefurile în gips colorate sau „groteștile“ din nișa salonului) presupune implicarea supravegherii atente, pe lîngă cea a lui Clavel, și a lui Luchian (La biserica din Alexandria angajase pentru execuția detaliilor decorative un meșter italian, Giuseppe Cavalcioni, care primea la 31 noiembrie 1898 un certificat de perfectă execuție a lucrărilor).

Trebuie observat că ansamblul de pictură decorativă realizat de Luchian și sub supravegherea sa în 1897 la vila Mathilda denotă un stil eclectic-academic (care, de altfel, este și al arhitecturii), stil fidel formulelor clasice de decorație murală — constatare importantă pentru evoluția stilistică a pictorului nostru. Apare limpede astfel că interesul său pentru decorația de tip simbolist și Art Nouveau s-a manifestat abia către 1901, cînd realiza pictura decorativă pentru casa lui Victor Antonescu, pictură ce trebuie să fi fost mai întinsă decît cele patru panouri pe pînză ce ni s-au păstrat, și pe care Luchian o socotea reprezentativă pentru viziunea și capacitățile sale decorative, devreme ce o aducea ca argument în oferta pe care în august 1901 o înainta pentru decorarea palatului Dinu Mihail din Craiova. Nimic în ansamblul decorativ al vilei Mathilda nu denotă orientarea spre stilul decorativ Art Nouveau, pe care îl va asimila în următorii trei ani atât de perfect. De altfel decisa orientare modernă a picturii sale se va manifesta în anii următori, prima dovadă strălucitoare fiind adusă de operele pe care le expunea în februarie 1898 la expoziția „Ileana“ și care trebuie să fi fost realizate, cu fericitele lor accente de inspirație modernă simbolistă ce vor fi puse în lumină de critica vremii, chiar în anul în care o parte din timp și-o consacra picturii decorative de la vila verișoarei sale.

Vicisitudinile care au amenințat continuu supraviețuirea acestui ansamblu decorativ, amputîndu-l pe alocuri, au fost cu atenție elucidate și descrise de echipa de pictori — restauratori care s-au angajat în reconstituirea lui. Textul pe care l-au elaborat în final arată minuțios exemplară, competența sigură și aplicația metodică pe care le-au depus în restaurarea acestor picturi decorative, pasiunea și entuziasmul cu care s-au dedicat restituirii unei lucrări, ce s-ar fi putut pierde, a unuia din marii noștri pictori moderni. Datorită străduinței lor exemplare, ce se alătură celei pe care mai sus am evocat-o, a Mariei Marcu, știm astăzi mai mult, avem o reprezentare mai bogată și mai clară asupra importanței primei perioade din viața și opera lui Luchian.